

100 рэчаў, якія трэба зрабіць у Беларусі

АДЧУЦЬ ПОДЫХ ГІСТОРЫІ, КАБ СТВАРАЦЬ СУЧАСНАЕ

Вёска Моўчадзь як жывы этнаграфічны музей

У 2016 годзе Нацыянальнае агенцтва па турызме выпусціла брашуру «100 рэчаў, якія патрэбна зрабіць у Беларусі». «Звязда» вырашыла кінучь сабе выклік і выканаць як мага больш пунктаў з гэтага спісу. І раскажаць чытачам, што з гэтага атрымалася.

У спісе рэчаў, якія неабходна зрабіць у Беларусі, пад пунктам 38 значыцца — «з'ехаць з ажыўленай трасы і пракласці маршрут праз некалькі беларускіх вёсак, каб пазнаць сапраўдную Беларусь». Такая вёска, у якую варта заехаць, знаходзіцца за 36 кіламетраў ад Баранавіч — гэта Моўчадзь, адна са шматлікіх частак «сапраўднай Беларусі». Завочную экскурсію па Моўчадзі для чытачоў «Звязды» правёў баранавіцкі гісторык **Васіль ДУБЕЙКА**.

«Нягледзячы на тое, што сама Беларусь, на першы погляд, мае нейкі адзіны лёс з аднымі і тымі ж падзеямі, у кожнага паселішча, нават самага маленькага, ёсць свая гісторыя. Яно адрозніваецца ландшафтам, людзьмі, кожны чалавек — гэта асобная гісторыя. І з лёсу кожнага чалавека складаецца гісторыя паселішча. І Моўчадзь — адметнае месца», — адзначае Васіль Дубейка.

Летапісная гісторыя населеных пунктаў Баранавіччыны пачынаецца з канца XIV — пачатку XV стагоддзя. Акцэнт — на слова «летапісная». Васіль Міхайлавіч тлумачыць, што XIV стагоддзе гісторыі

цэнтрам вялікакняжацкай воласці, даходы ад якой атрымлівалі вялікія князі. А яны ў сваіх валасцях актыўна ўзмацнялі пазіцыі каталіцтва. Менавіта гэтым планам адпавядала будаўніцтва касцёла Святой Тройцы ў Моўчадзі, першага храма лацінскага абраду на тэрыторыі Баранавіцкага раёна.

«1 жніўня 1422 г. моўчадскі старацтва выдае фундуш на забеспячэнне дзейнасці касцёла Святой Тройцы, Святых апосталаў Пятра і Паўла і Ушэсця Найсвяцейшай Панны Марыі. Запісам надавалася нейкая маёмасць касцельным служкам. Менавіта 1 жніўня 1422 г. — першая дакладная дата, якая дае нам права казаць, што Моўчадзь заснаваная ў 1422 годзе», — звяртае ўвагу Васіль Дубейка. Так, у наступным годзе Моўчадзь адзначаць сваё афіцыйнае 600-годдзе.

1401—1404 гадах, і я думаю, што паселішча каля гэтай пераправы ўжо існавала», — раскажае гісторык. Магчыма, што Моўчадзь варта адзначаць свой 620-гадовы юбілей у 2021 годзе. Але, як вядома, гісторыя не ведае ўмоўнага ладу.

Цікава, што дарога, якую згадваюць тэўтонцы, існавала стагоддзямі. «У 1501-м гэтай дарогай з пасольствам у Маскву ехаў дыпламат Свяшчэннай Рымскай Імперыі Зігмунд Гербенштэйн. У сваіх успамінах ён пісаў пра Молчар, адзначаючы, што гэта драўляны горад, якія звычайна будуць у Літве. Такім чынам, і інфармацыя ў «Літоўскім падарожніку», і ўспаміны еўрапейскага дыпламата гавораць нам, што гэта вельмі старажытнае і вельмі значнае паселішча», — упэўнены Васіль Міхайлавіч.

...І ВЫКЛІКІ ЧАСУ

На жаль, моўчадскі касцёл не захавалася. Пасля Вялікай Айчыннай вайны савецкія ўлады ператварылі яго ў клуб, а затым і ўвогуле разабралі. Старажылы ведаюць толькі месца, дзе стаяла святыня: акурат за праваслаўнай царквой святых апосталаў Пятра і Паўла, гісторыя якой вядзецца з XVI стагоддзя. Магчыма, калі б касцёл выстаяў перад выклікамі часу, Моўчадзь сёння была б цікавая яшчэ і з пункту гледжання рэлігійнага турызму. Доўгі час тутэйшыя праваслаўныя і каталікі жылі ў згодзе, карысталіся агульнымі могілкамі. Але ў 1838 годзе каталікам загадалі знайсці іншае месца для пахавання сваіх блізкіх і забаранілі правіць службу па нябожчыках у капліцы на старых могілках. А ў той капліцы знаходзілася скульптура каталіцкага святога Антонія Падуанскага. Яе лічылі чужадзейнай і з малітвамі прыходзілі вернікі двух веравызнанняў. Культ святога моўчадскага хрысціяне шанавалі да пачатку XX стагоддзя, нават калі скульптуру замянілі на абраз Антонія Пячэрскага.

Сёння ў вёсцы ёсць каталіцкі храм, пабудаваны ў 90-х гадах мінулага стагоддзя. Ды, шчыра кажучы, такой цікавасці сярод турыстаў ён не выклікае, чаго нельга было б сказаць пра касцёл XV стагоддзя. (Але памятаем пра адносіны гісторыі і ўмоўнага ладу.)

Царква святых апосталаў Пятра і Паўла сёння — адна з галоўных славутасцяў Моўчадзі, якая можа прыцягваць да сябе турыстаў і вернікаў. У XVI—XVII стагоддзях тут было дзве царквы — адну ў 1555

годзе заснаваў сам вялікі князь Жыгімонт Аўгуст II. У 1852 годзе ў вялікім пажары царква згарэла. І набажэнствы сталі праводзіць у невялікай капліцы на вясковых могілках. Пасля па загадзе губернскіх уладаў праваслаўным вернікам нават перадалі моўчадскі касцёл. Але з 1869 года пачалося будаўніцтва новай царквы, у якой удзельнічалі ўсе. І ў 1873 годзе ў Моўчадзі быў асвечаны новы храм і з таго часу ён ніколі не закрываўся. Сёння госці Моўчадзі могуць пазнаёміцца з унікальнымі абразам святога Аляксандра Неўскага 1861 года.

ГІСТОРЫЮ РОБЯЦЬ ЛЮДЗІ

Лёс Моўчадзі звязаны з выдатнымі дзеячамі беларускай гісторыі. «Вядомы дакумент 1487 года, у якім вялікі князь ВКЛ Казімір выдае прывілей на атрыманне прыбыткаў з Моўчадскіх корчмаў вядомаму дзяржаўнаму дзеячу Аляксандру Солтану, заснавальніку шляхецкага роду Солтанаў. Гэты род мае дачыненне да заснавання знакамітага Жыровіцкага манастыра. Згадка ў гістарычных крыніцах корчмаў або таргоў з'яўляецца доказам таго, што сяло ўжо было рэарганізавана ў буйное рамесна-аграрнае паселішча. Якраз Моўчадзь — гэта першае з вядомых мястэчак на тэрыторыі сучаснага Баранавіцкага раёна. І гэта вельмі адметна», — раскажае Васіль Дубейка.

Моладзь заклапочаная не столькі асэнсаваннем таго, што было, колькі прадчуваннем таго, што будзе.

У XVI—XVII стагоддзях Моўчадзь заставалася ва ўласнасці вялікага князя. Мясцовы феадальны двор быў цэнтрам вялікай акругі са статусам староства, даходы з якога атрымлівалі прадстаўнікі найвядомейшых родаў Валовічаў і Сапегаў. У 1661 годзе за заслугі ў вайне Рэчы Паспалітай з Рускай дзяржавай (1654—1667) староства з мястэчкам атрымаў ва ўласнасць Мікалай Уладзіслаў Юдыцкі, рэлігійны, дзяржаўны і вайсковы дзеяч ВКЛ.

«У пачатку XIX стагоддзя маёнткам Моўчадзь з цэнтрам у двары Дабраполь валодае Ёсафат Булгак — апошні ўніяцкі мітрапаліт ВКЛ. Ён быў гарачы прыхільнік саюзу паміж каталіцкай і праваслаўнай цэрквамі. Лічыў, што менавіта унія вядзе да сапраўднага саюзу паміж хрысціянамі розных канфесій. А калі той памёр, уніяцкая царква страціла ўплывовага абаронцу, што стала падставай для расійскіх уладаў актыўна працаваць над ліквідацыяй уніі», — паведамляе Васіль Міхайлавіч.

Мястэчка Моўчадзь заставалася буйным паселішчам да пачатку XX стагоддзя. Лічылася значным месцам і ў 1930-я гады, калі ўваходзіла ў склад Польшчы. «Неабходна адзначаць, вылучаць такія паселішчы, каб разумець, што карані ў нас глыбокія. І гісторыя ў нас багатая. Гэта стварае падмурак, грунт, які дае права лічыць сябе народам з адметнай гісторыяй і культурай», — упэўнены Васіль Дубейка.

КРОПКА НА «НАСТАЛЬГІЧНАЙ» КАРЦЕ

Юбілей Моўчадзі ў наступным годзе — адна з падстаў адзначаць гісторыю гэтай вёскі. Для таго каб сучаснасць Моўчадзі была не менш адметная, чым мінулае, плануецца пабудова трасы для заняткаў маўцінбайкам — гэта язда на роверах па няроўнай, гарыстай мясцовасці. Няроўны рэльеф дазваляе. Тым больш, прырода сама стварыла для гэтага ўсе ўмовы, і вялікіх, асабліва фінансавых, намаганняў для гэтага не патрабуецца, упэўнены мясцовыя актывісты.

Сёння папулярнасць набывае настальгічны турызм. Абмежаваныя пандэміяй людзі больш знаёмяцца з роднай краінай, вяртаюцца да сваіх каранёў. Моўчадзь з яе гісторыяй дакладна не згубіцца на «настальгічнай» карце Беларусі. Бо адзін з пунктаў святкавання 600-гадовага юбілею — распрацоўка турыстычных маршрутаў. Месцічы запэўніваюць, што прырода Моўчадзі — гэта адлюстраванне легендарнай беларускай прыгажосці. Але паколькі вёска знаходзіцца далёка ад раённага цэнтра, жыхароў з кожным годам становіцца ўсё менш. І гэта нягледзячы на наяўнасць інфраструктуры — школы, крамы, бальніцы, Дома культуры.

«Моладзь заклапочаная не столькі асэнсаваннем таго, што было, колькі прадчуваннем таго, што будзе. І вельмі актуальна і сімвалічна ў Год народнага адзінства адчуваць сябе часцінкай дарогай і любімай малой радзімай», — упэўнены баранавіцкі гісторык і краязнавец **Аляксандр ЖУК**, адзін з ініцыятараў маштабнага святкавання юбілею Моўчадзі.

І нават пакуль у вёсцы няма трасы для маўцінбайку, а да афіцыйнага юбілею яшчэ год, пазнаёміцца з Моўчаддзю варта. «Адзначу адну парадаксальную і шчаслівую рэч. У нашых вёсках ужо амаль няма старажытнага вясковага каларыту. А вось у мястэчках Моўчадзь, Ішкалдзь, што побач, нейкая асаблівае атмасфера, якая паглыбляе ў стагоддзі. Мы цяпер усё руйнуем, спрабуем навесці парадак. І многае разбураецца ў гісторыі. Цэнтр Моўчадзі не зруйнаваны, у XVIII-XIX стагоддзях ён быў забудаваны яўрэйскімі дамамі і крамамі, якія засталіся і да сёння. На вясковых вуліцах засталася шчыльная старажытная забудова, як у еўрапейскіх гарадах. У вёсцы захоўваецца каларыт старажытнага паселішча, яго планіроўка», — раскажае Васіль Дубейка. Гісторык называе Моўчадзь своеасаблівым этнаграфічным музеям пад адкрытым небам. Але ва ўсёй непаўторнасці Моўчадзь раскрыецца таму, хто ведае яе гісторыю, папярэджвае Васіль Міхайлавіч: «Вельмі добра, што людзі вандруюць па Беларусі. І Моўчадзь — тое паселішча, дзе можна ўбачыць шмат цікавага, калі, вядома, трошкі ведаць гісторыю. Калі чалавек не ведае гісторыі, ён не можа ўбачыць усяго каларыту і расшыфраваць гістарычны код. Каб адчуць сябе нашчадкамі вялікай гісторыі, трэба знайсці ў сабе пэўны ключык».

Валерыя СЦЯЦКО.

лічаць непісьменным. Захавалася вельмі мала дакументаў, якія давалі б магчымасць праліць святло на гісторыю Беларусі, асабліва на гісторыю асобных паселішчаў. Са школьнага курса гісторыі вядома, што датай заснавання паселішча лічыцца яго першае згадванне ў гістарычных крыніцах. Хоць зразумела, што людзі на гэтых тэрыторыях жылі і раней. Моўчадзь — не выключэнне.

«На сумежжы Наваградскага і Слонімскага паветаў (цяперашняя тэрыторыя Баранавіцкага раёна) у канцы XIV — пачатку XV стагоддзяў згадваецца пяць-шэсць паселішчаў, якія сёння можна лакалізаваць. Сярод іх і Моўчадзь, таму можна сказаць, што гэта самае старажытнае паселішча на тэрыторыі Баранавіцкага раёна», — падкрэслівае Васіль Дубейка.

Гістарычныя дакументы сведчаць, што ў той час Моўчадзь была буйным населеным пунктам,

УСМЕШКА ГІСТОРЫІ І ЯЕ ЛАБЫРЫНТЫ...

Здавалася б, дата заснавання вядомая. Але гісторыя з характэрнай для яе іроніяй зрабіла Моўчадзь яшчэ больш адметным мястэчкам, даўшы вёсцы некалькі «дзён нараджэння». «Ёсць вельмі важны гістарычны дакумент — «Літоўскі дарожнік», складзены ў Тэўтонскім Ордэне, які з'яўляецца найкаштоўнейшай крыніцай па гістарычнай геаграфіі. Ордэн часта ваяваў з Вялікім Княствам Літоўскім і жадаў дакладна ведаць абстаноўку на тэрыторыі суседскай дзяржавы. Ён меў тут сваю агентуру, якая даносіла пра дарогі, паселішчы ВКЛ. І ў адным са 100 маршрутаў па Жамойці і Літве тэўтонскі агент згадвае пераправу праз раку Моўчадзь. А ў той час паселішчы ўзніклі пераважна на берагах рэк. Гэты дакумент быў складзены ў